

NOTÍCIA SOBRE ELS TEXTOS EN CATALÀ CONSERVATS A LA BIBLIOTECA NACIONAL DE NÀPOLS

1. La comunicació que m'havia proposat, sobre els manuscrits en català que es troben a la Biblioteca Nacional de Nàpols, resulta no realitzable en certa manera, almenys per una sola persona. Només anomenant el nombre de manuscrits que actualment s'hi conserven, el motiu gairebé queda explicat. Són quasi tretze mil, una xifra veritablement notable perquè pugui ser vista i seriosament controlada en un espai de temps com aquell de què he disposat. Un altre problema és l'inventari de col·locació d'aquests manuscrits: un inventari manuscrit per diferents mans i en èpoques diverses, en el qual les notícies són sovint excessivament sintètiques, és a dir, insuficients per a captar-ne una informació exacta, i amb un ordre només de col·locació, no alfabètic. Hi ha un catàleg-fitxer per temes o matèries, però per a tenir-ne més notícies, i sobretot per a trobar-hi o descobrir-hi algun text en català, calia consultar l'inventari topogràfic, que gairebé hom podria anomenar un índex.

L'any 1889, quan la Biblioteca posseïa 7.578 manuscrits, hi havia una classificació més funcional. Subdividits per segles, els manuscrits eren: 17, del segle III al X; 102, del s. XI al XIII; 106, del s. XIII; 471, del s. XIV; 1.502, del s. XV; 4.772, del s. XVI al XIX. Se sabia que els manuscrits grecs eren 403; els llatins, 3.808; els orientals, 205; els italians, 2.909; i en altres

llengües, 193. També se sabia que els palimpsests eren 22, i, els còdexs miniaturats, 252. Aquestes eren les notícies d'una classificació feta per l'insigne bibliotecari, bibliògraf i professor de Paleografia, Alfonso Miola (1840-1943), que deixà de treballar l'any 1913.

Com es pot suposar la «Biblioteca Nazionale di Napoli» és un recull d'una sèrie de biblioteques que es trobaven en diferents llocs i que, a partir dels darrers anys del s. XVIII, junt amb la col·lecció dels llibres farnesians, fou organitzada a Nàpols per reial ordre de Carles III de Borbó, rei de Nàpols, Sicília i, després, d'Espanya.

Tanmateix, cal recordar que la Biblioteca no fou oberta al públic fins al dia 13 de gener de 1804, com a «Reial Biblioteca Borbònica». L'any 1860, a través d'un decret llei, esdevingué «Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele III», nom que conserva encara avui.

Fou a partir d'aquest any que el fons de la Biblioteca s'enriquí amb noves adquisicions i amb una sèrie de biblioteques de cases nobles, com és ara la del Conte Lucchesi Palli, que passaren a integrar-se a la gran biblioteca napolitana.

La Biblioteca ha sofert, a part els greus trastorns ocasionats per les dues guerres, els intempestius terratrèmols i tota una sèrie de problemes derivats de la seva ubicació i de diferents administracions.¹

La B. N. de Nàpols posseeix obres de caràcter general, però cal remarcar que les matèries més ben representades són les de tipus històric, filosòfic, sobretot pel que fa a la filologia clàssica, l'arqueologia, la història de l'art, la història antiga i moderna, la bibliografia i la literatura castellana. Quant a les darreres adquisicions s'ha donat preferència a obres que tracten el tema de la cultura d'Itàlia Meridional.

1. Per a una història documentada de la Biblioteca Nacional de Nàpols vegeu G. GUERRIERI, *La Biblioteca «Vittorio Emanuele III» di Napoli* (Milano-Napoli 1974).

2. He dit abans que, a la secció de manuscrits de la B. N. de Nàpols, n'hi trobem gairebé 13.000; és evident que n'hi ha una part que ja pot ser descartada pel que fa la meua recerca. És a dir, sobretot, la dels textos rars, els còdexs miniaturats, els papirs d'Ercolano, palimpsests, les obres llatines i gregues, els còdexs musicals, etc. Entre els que ofereixen un cert interès per a nosaltres cal esmentar el *Libro delle preghiere*, d'Alfons I, i el *Breviarium romanum* de Ferran I d'Aragó. Però no són textos que ens puguin interessar totalment pel fet que no són escrits en català. Aquests dos textos citats formen part del patrimoni de la col·lecció que va pertànyer als reis d'Aragó. N'hi ha un total de trenta, i se n'ha ocupat Tamaro de Marinis en una obra molt coneguda.²

Els manuscrits de la B. N. de Nàpols pertanyen als diferents fons que la formen, com és ara el fons Farnese. Molts provenen de San Giovanni a Carbonara i d'altres biblioteques conventuals: per exemple, dels benedictins de Montecassino, de San Severino e Sossio, de la cartoixa de San Martino, dels dominics, del teatins, etc. Gairebé més de sis-cents provenen de biblioteques franciscanes de la regió dels Abruços, arribats en diferents dates (1789, 1811, 1814).

A part dels inventaris que he pogut consultar, hi ha uns breus catàlegs específics que han estat compilats per especialistes, com és ara un per als manuscrits grecs, una sèrie per als manuscrits llatins, una altra per als manuscrits orientals i una altra sèrie encara per als manuscrits en llengües neollatines.

És justament el ja esmentat Alfonso Miola qui va redactar-ne un de brevíssim, perquè breu era el material que el curador va trobar, amb el títol de *Notizie dei manoscritti neolatini. I Mss. francesi, provenzali, spagnuoli, catalani e portoghesi della B. Nazionale di Napoli*; però això fou fet l'any 1895.

3. És a través d'aquest petit inventari (manuscrit també) referent al material que existeix en les llengües romàniques que es

2. Es tracta de *La Biblioteca napoletana dei re d'Aragona* (Milano 1947-1952).

coneix l'existència d'una obra en català. Quan s'ha consultat el catàleg-índex general, on també és classificada, s'observa que això va passar desapercebut al compilador. És així que podem afirmar que fou Alfonso Miola qui la va descobrir. El text, ben descrit per Miola,³ és una versió catalana del *Livre des vices et des vertus*, de «Frate Laurent», que no és altra cosa que una de les tantes edicions de la *Somme le Roi*, intitulada en algunes versions catalanes *Mirall del món*, i que en provençal sol trobar-se amb el títol de *Livre des vices et des vertus*. És una obra francesa, escrita probablement l'any 1279 o el 1280 pel frare dominic Llorenç d'Orleans (Laurent de Bois), dedicada al rei Felip III l'Atre-

3. Signatura: 1 G 43; és així transcrit per A. Miola: «Codice parte membranaceo e parte cartaceo del secolo xv (1411) a. cet. 27,8. e. 20, di carte 130 a due colonne, numerate con cifre romane in rosso. La seconda carta segnata I dovrebbe invece aver dopo due carte senza numero fisi. ancora che il numerº XI é segnato su due carte. La scrittura di questo codice é corsiva gotica, le rubriche in rosso, le iniziali dei capitoli rosse o turchine con freggi a penna degli stessi colori. A caz. 77º ove comincia la lettera iniziale é grande e dorata e son pure dorati i due versi della sovrapposta rubrica. Contiene questo cod. una versione catalana del libro *Livre des vices et des vertus di frate Laurent*. Comincia: "Letra tramesa al pp. per Sant Jeronim doctor glorios" "Esperit de prophécia no es tots temps en les penses de les prophetes ..." Questo scritto, che precede l'opera principale, termina a caz. m vº con le parole "... en la gloria de Deu se alegrara a la sua anima embelera. In seta setorum. Amen." Piú già é scritto in rubrica "Ací comencen les rubriques del libre des vices et virtuts". E l'indice dei capitoli che termina dopo due altre carte —Il primo capitolo comincia "Lo primer manament de la ley (In rubrica) —Lo primer manament que Deus dona a Moyses en la ley es aquest: *No auras diverses Deus*. Co es a dir j sol Deu ahoraras, not metras sperança ni serviras ni ahoraras si no mi qui so ton Deus car cel qui met sa sperança ne confia principalment en creatura contra aquest manament e peca mortalment. ...". L'ultimo capi. ch' é il 181º, intitolato "De bells fruytes" finisce ... «per que non dire aci plus, car no pusch ne se dir cosa sufficient", "Ací finire ma materia e la gloria del nostre senyor quen sia loat e servit e honrat quens aport tots a vida perdurable, amen». Poco appresso si legge: «Aquest libre feu un frare del orden dels preycados a la requesta del Rey phelip de frança (Filipo III) en l'any de la encarnació de nostre senyor que hon contava M.C.C. LXXJX (1278 ?) Segna quest'altra nota, che si riferisce al nostro codice "Aquest libre e fet fer l'onrat Mandreu den Mir Mercader del loch de perexana en l'any de la nativitat del nostre senyor MCCCXJ" (1311 ?)».

vit, de qui ell era confessor; consta de cinc tractats, dues breus exposicions de tipus propedèutic, que es refereixen als manaments i als articles de la fe, i un ampli paràgraf que tracta els vicis. Segueix una llarga anàlisi de les virtuts, dividida en dues seccions. La tercera i quarta part (exceptuant els capítols que tracten dels pecats de la llengua) són el resultat d'un treball portat a terme per frare Llorenç sobre la base d'una obra més antiga, d'autor desconegut: *Le Miroir du Monde*. Aquest brevari gaudí d'una enorme fama i la seva fortuna esdevingué a nivell europeu, internacional; se'n van produir moltes versions i traduccions. Tres versions eren provençals, una de les quals, a més de ser la font d'una versió en català, va ser retraduïda al francès.⁴

Sembla que fou una obra utilitzada per a instruir els clergues, que eren els que després trametien als fidels laics els continguts de les regles i exercicis que imposava la religió cristiana. Evidentment, és un text que mereix un estudi; però, d'altra banda, és també un text poc original. Només cal recordar, per exemple, el que explicà B. Boser ja fa molts anys, en un article⁵ on ens assegura que, a les Biblioteques Públiques de París es coneix l'existència d'almenys cinquanta exemplars de la *Somme le Roi*.

4. En realitat, aquí podria acabar la meua notícia sobre la situació dels textos en català a la B. N. de Nàpols, perquè poques coses més hi he trobat, tot i els suggeriments dels professors M. Batllori i J. Molas.⁶

4. Vegeu F. BRUNI, a la introducció de *Libru de li vitii et di li vir-tudi*, 3 vols. (Palermo 1973); és l'edició crítica d'una versió siciliana.

5. Vegeu C. BOSER, *Le remaniement provençal de la «Somme le Roi» et ses dérivés*, «Romania», XXIV (1895), pàgs. 36-85.

6. Del primer és de tots coneguda l'obra *La cultura hispano-italiana de los jesuitas expulsos* (Madrid 1966), on es ressenya àmpliament la figura de l'historiador Joan Andrés (Planes, Alacant 1740 - Roma 1817) que, expulsat per Carles III el 1767, viatjà per part d'Europa i s'establí a Màntua i més tard a Nàpols, on dirigí la Reial Biblioteca. Fou autor d'una història cabdal de la cultura universal: *Dell'origine, progressi e stato attuale d'ogni letteratura*, 7 vols. (1782-1799), seguint els models enciclopèdics i erudits. Remarcà la importància de la literatura catalana. Fins ara, a la secció de manuscrits de la B. N. de Nàpols no hi he trobat cap notícia especial d'aquest autor. — Pel que fa a l'autor indicat per J. Molas,

Tanmateix, puc afegir-hi dues breus notes: una es refereix a un manuscrit-miscel·lània⁷ que comprèn tota una llarga sèrie de documents jurídics i administratius, la major part en llengua castellana, però també en llatí, italià i català. Consta de 360 planes, sovint escrites a totes dues cares. Alguns, signats a Barcelona l'any 1460, tracten de les relacions entre un secretari, Paolo Roselli, i la casa reial. Hi ha inclòs també un *Memorial*; són documents signats sovint per un tresorer, anomenat Fonolleda,⁸ que escriu indiferentment en tres llengües: llatí, castellà i català. Són signats sota el regnat d'Alfons, l'any 1443, i estan escrits amb lletra gòtica molt estilitzada. Tot plegat és una sèrie de documents que, en efecte, també poden ser motiu d'estudis històrics i lingüístics, però no deixen de ser un material molt breu i poc homogeni.

el poeta Ignasi Corrons (Manresa 1808 - Nàpols 1874), monjo de Montserrat que s'exilià per la desamortització en l'any 1836 i passà a l'abadia de Montecassino, i més tard fou nomenat superior del priorat montserratí a Nàpols. Va escriure *Historia del Priorato de Montserrat en Nàpoles*, inèdita i conservada a l'Arxiu de Montserrat, i també un poema-heroic sobre Joan Garí, *Vermità de Montserrat* (Manresa 1868). — A Nàpols, l'església de «Santa M. del Montserrat», edificada prop del port l'any 1506, gràcies a les almoines dels napolitans, per un frare llec del monestir de Montserrat de Barcelona, està gairebé enderrocada. A la Cúria de la ciutat no se'n tenen moltes notícies (actualment la biblioteca és en procés de restauració, a causa del darrer terratrèmol del 23 de novembre de 1981). Més notícies sobre l'església les he trobades a G. A. GALANTE, *Guida Sacra della città di Napoli* (Napoli 1873, reimprès en 1967), pàg. 328. — Tanmateix, penso que d'aquests dos escriptors religiosos és difícil trobar-ne papers personals, perquè, sovint, els documents són recollits i conservats pels propis ordes. — Tot i així, a Nàpols encara hi ha un altre lloc que es podria explorar. Em refereixo al gran «Archivio di Stato», que posseeix un fons immens de documents, en part inèdits, encara que n'existeix una bona guia orientativa de I. MAZZOLENI, *Le fonti documentarie e bibliografiche dal s. X al secolo XX conservate presso l'Archivio di Stato di Napoli*, 2 vols. (Napoli 1978).

7. Catalogat amb la signatura: XI. E. 43.

8. L'estudiós J. Riera i Sans m'ha indicat que es pot tractar d'Arnau Fenolleda i Marquet (Barcelona 1394-1475), secretari reial, que s'inicià com a notari de la cancelleria napolitana d'Alfons el Magnànim, de qui esdevingué secretari, i que fou batlle general de Catalunya (1446). Fou també cavaller de Joan II, i col·laborà amb la Biga. Tingué amistat amb escriptors i literats italians, i es destacà pel domini que posseïa del llatí i l'estil retòric dels nombrosíssims documents reials sortits de la seva ploma.

L'altra qüestió a què volia referir-me és l'existència d'una famosa col·lecció de mapes que posseeix la Biblioteca. Entre ells destaca l'anomenat *Carta Catalana*, avui emmarcat i col·locat al despatx de la direcció. Es tracta d'un bell mapa hidrogràfic en pergamí, de finals del s. XIV o principis del s. XV. Té una amplada d'un metre i vint-i-sis cm, i un metre i dotze cm d'altura. Tots els noms geogràfics són escrits en llengua catalana. Atribuït a un cartògraf de l'escola catalana, que fou rival de les escoles de cartògrafs veneciana i genovesa, és sens dubte un document important, però fora del nostre interès directe.

Representa el mar Mediterrani amb les seves costes i illes, i comprèn també una part d'Europa i la d'Àfrica que ja era coneguda aleshores. Alguns estudiosos, s'han interessat per aquest mapa, però ha estat en dates molt llunyanes.⁹

I aquí acaba la breu notícia de la meua recerca, relativament infructuosa, a la B. N. de Nàpols, ja que la tasca que m'havia proposat és molt més complexa que jo no creia. De fet, és una feina llarga i realitzable, però no pas amb els mitjans que ofereix l'actual classificació de la Biblioteca. És una tasca que, a més a més, veig com un treball no pas d'una sola persona, sinó d'un grup o equip en col·laboració; perquè el control de la veracitat de la valoració que se'ns dóna en les descripcions dels manuscrits és insuficient, i per a posar al dia tots aquests catàlegs o inventaris hauran de passar potser molts anys. Tanmateix, també penso que la creació de nous llocs d'investigació i recerca, de càtedres i lectorats i ensenyaments de català en tot el territori italià podria donar fruits excel·lents i millorar sensiblement aquesta situació.

ANNA MARIA SALUDES I AMAT

9. Vegeu FORNARI, *Notizia...* (Napoli 1874), pàgs. 64-65; M. D. AVEZAC, *Deux notes sur d'anciennes cartes historiques de l'École catalane*, «Bulletin de la Société de Géographie», 1884. Fou també reproduït (1840-41) per Jomard, duc de Montebello.

